

Hz. Peygamber'de Nebevî ve Beşerî Bilgi,
Yrd. Doç. Dr. Salih Karacabey,
İstanbul: Sır Yayıncılık, 2002, 365 sayfa.

Peygamberlik müessesesi bütün semâvî dinlerde ortak unsurdur. Fakat bu müessesenin dindeki konumunun farklı algılanması inanç, dini doğru anlama ve Allah'ın mesajını maksadına uygun yorumlama gibi hususlarda ciddi problemlerin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Kur'an ve hadislerde zikredildiği üzere, diğer inanç sistemlerinde gündeme gelen bu problemler Müslümanlar için de muhtemeldir. Bu tehlikenin bertaraf edilebilmesi için Hz. Peygamber'in iyi tanınıp doğru anlaşılması ve özellikle de Sünnet telâkkisinde yanlış düşünülmemesi gerekir. Bu konudaki problemlere dikkat çekip çeşitli çözüm önerileri sunan çalışmalardan biri de Salih Karacabey'e ait *Hz. Peygamber'de Nebevî ve Beşerî Bilgi* adlı eserdir. Eser giriş, üç bölüm ve sonuçtan oluşmaktadır.

Semavî dinlerdeki tahrifatın nedenlerinden biri, temel inanç esaslarından olan nübüvvet müessesesinin nebevî ve beşerî yönlerinin ayırt edilememesidir. Bu gerçeği dikkate alan müellif eserin giriş kısmını, genel olarak nübüvvet konusuna tahsis ederek, Hz. Peygamberin beşerî yönü ve nebîlik kimliği açısından tanınması ve dolayısıyla dinin doğru anlaşılmasını amaçlanmıştır. Söz konusu amaç doğrultusunda ilk olarak peygamberlerin ortak özellikleri tespit edilmiştir. Tevhid esasını yerleştirmek ve belirli ilkelere uymak suretiyle insanlara kendi aralarında huzurlu yaşamının kurallarını öğretmek gibi temel gayelerle gönderilen peygamberlerin en önemli ortak vasıfları "insan" olmalarıdır. Her ne kadar çocukluklarından itibaren bazı fevkalâde olaylar yaşasalar da peygamberlerin hepsi biyolojik, fizyolojik ve psikolojik boyutta diğer insanlardaki ortak bütün özellikleri taşımış ve tepkilerini beşerî çerçevede ortaya koymuşlardır. Bununla birlikte toplumda çeşitli sâiklerle binâen farklı peygamber telâkkileri oluşmuştur. Yazar bu noktada, farklı yönlerde kendini gösteren iki değişik peygamber tasavvuruna işaret etmektedir. Bunlardan ilki inanmayan kimselere aittir ki onlar peygamberleri inkâr ederken Allah'ın elçilerinin kendileri gibi olmaması gerektiğini ileri sürerler. Diğeri ise inanmayanlara karşı inananların, peygamberlere insanüstü sıfatlar atfederek dini anla-

mayı zorlaştıran hatta onları insan ile ilâh arasında bir noktaya çıkararak itikadî sapmaya kapı aralayan tepkileridir. Kendilerine nübüvvet görevi verilmeden önce de peygamberlerin hepsinin, yaşadıkları toplumda güzel ahlâk ve sağlam kişilikleriyle tanınmaları diğer önemli ortak özellikleridir. Ayrıca 'peygamberlerde bulunması zorunlu nitelikler' olan ismet, sıdk, emânet, fetânet ve tebliğ sıfatları da yazara göre inananların peygamberler hakkında daima olumlu düşünmelerini ve onların verdikleri bilgileri tereddütsüz kabul etmelerini sağlayan çok önemli unsurlardır.

Yazar, Hz. Peygamber'in bilgi kaynakları ile sünnet arasında doğrudan bir ilişki bulunduğundan hareketle eserin ana konusunun anlaşılmasına yönelik olarak girişte, sünnetin sözlük ve terim manaları ile kısımları üzerinde de durmaktadır. Yapılan açıklamalara binaen burada, yeni bir sünnet tanımı da önerilmektedir. Yazara göre sünnet, "kendisine indirilen ilâhî mesajlar ışığında Hz. Muhammed'in insanlığa yol gösterici olmak üzere ortaya koyduğu dünya görüşü ve benimsediği hayat tarzıdır" (s. 43).

"Hz. Muhammed" başlığını taşıyan birinci bölümün dört ana konusundan ilki Mekke, Medine ve Tâif dikkate alınmak suretiyle Cahiliye dönemi Arap Yarımadası'nın Hz. Peygamber'i doğru anlamaya yardımcı olabilecek, inanç değerleri, sosyal hayat, insanî ilişkiler, kültürel ve ekonomik boyut ile coğrafi konum incelenmiş ve bu ortamın Hz. Peygamber'in günlük hayatına yansıdığı iddiasının geçersiz olduğu sonucuna varılmıştır. Ancak Hz. Muhammed'in bu dönemde nübüvvet görevine hazırlanması nedeniyle dîni ve kültürel yaşantının olumsuz yanları bu etkinin kapsamı dışındadır.

Eserin birinci bölümünde ikinci olarak, Hz. Peygamber'in nübüvvet öncesi hayatı ele alınmıştır. Sorumluluk ve merhamet duygusunun gelişmesine katkıda bulunup kötülüklerden uzaklaşmasına vesile olan çobanlık uğraşısı ile ticaret hayatı hakkında bilgi verilmiştir. Hz. Peygamber'in yaşadığı toplumun kültürel değerlerini ve hayata bakışını iyi tahlil edip olumsuz davranışlar karşısında yapılabilecek her faaliyetin içerisinde olmaya özen gösterdiğine işaret etmesi bakımından aktif görev aldığı Ficar Muharebeleri ve Hılful-Fudûl üyeliğine dikkat çekilmiştir. Ayrıca Kâbe hakemliğinde getirdiği çözümün Hz. Peygamber'in çok zeki bir insan olduğuna delâlet ettiğini söyleyen yazara göre, nübüvvetten sonraki bazı sosyal problemlere getirdiği çözümlerde de bu vasfının izleri aranabilir. Bilgi kaynağı açısından üzerinde önemle durulan başka bir husus da ümmî bir topluma gönderilen Hz. Peygamber'in okuma yazma bilmemesidir. Çünkü bu durum onun, döneminde mevcut yazılı kaynakları kullanmadığını gösterecektir.

Nübüvvetle ilgili bilgilerin beşerî çaba ile öğrenilebilmesinin mümkün olmadığı ve bu alanla alâkalı söz ve fiillerde ilâhî iradeye ittiba zaruretinden hareketle yazar, ilk bölümde Hz. Muhammed'in görevinin mahiyeti ve sınırları hakkında fikir oluşturacak bilgiler vermeyi de hedeflemiştir. Bu hedef doğrul-

tusunda Mekke ve Medine dönemi şeklinde ikiye ayırdığı peygamberlik süreci, siyer tarzında ama kitabın ana konusu ile bağlantı kurulup olayların farklı yönlerine ve hikmetlerine dikkat çekilerek Kur'an âyetleri ışığında ele alınmıştır. Karacabey'in burada dikkat çektiği diğer husus ise Peygamber'in (a.s.) ahlâken mükemmelliği ve duyularının kusursuzluğudur.

Yazara göre Müslümanların sorumlu olduğu evrensel ve bağlayıcı sünneti doğru anlamının Peygamber (a.s.) veya hadis râvileri hakkındaki bazı gereksiz tartışmaları ortadan kaldırmanın yollarından en önemlisi Hz. Muhammed'in bilgi kaynakları meselesini dikkate almaktır. Zira Hz. Peygamber'in mahallî şartlar ve folklorik değerlere dayanan beşerî yönü ile ilahî emrin tebliğine yönelik uygulamalarının birbirinden ayrılmaması, söz konusu problemleri beraberinde getirmektedir. Bu nedenle, ikinci bölüm Hz. Peygamber'in bilgi kaynakları konusuna tahsis edilmiştir. Peygamber'in (a.s.) beşer olduğunun onun ihmal edilmemesi gereken öncelikli vasfı 'olması' sebebiyle yazar bu konuya beşerî bilgi ve çeşitleri ile başlamaktadır. Yazar beşerî bilginin tanımlarından yola çıkarak taşıması gereken zorunlu unsurlara işaret ettikten sonra bu bilginin kaynakları olarak, çeşitli ilim dallarının da kapsamına giren akıl, duyu organları, hisler, sezgi ve haberleri ele almakta, bunun ardından insanî bilgileri zorunlu ve kesbî olmak üzere iki kısımda incelemektedir. Bu ayırmada dikkate alınan nokta bilginin elde edilmesindeki kaynak farklılığıdır.

Eserin bu bölümünde ikinci olarak kapsam ve geliş yolu açısından nebevî bilgi incelenmiştir. Bu konu bağlamında nübüvvetin alanı, inanç boyutunda bireylere yol gösterme (davet, ilâhî vahyi tebliğ, beyan, vahye uygun davranma) ve insan ilişkileri konusunda tavsiyeler şeklinde tespit edilip detaylarıyla incelendikten sonra ilâhî bilginin peygambere geliş şekli olan vahyin mahiyeti mercek altına alınmıştır. Aynı bölümde son olarak Hz. Peygamber'in bilgi kaynakları konu edinilmiştir. Kitabın ana problemi olması hasebiyle bu eserde derinlemesine ele alınmıştır. Bilgi kaynaklarından nebevî bilgi "İlâhî Mesajlar" başlığı altında metlûv vahiy ve gayr-i metlûv vahiy olarak incelenmiştir. Metlûv vahiy üzerinde fazla durmayan yazar, Hz. Peygamber'in vahyin dışında bir şey konuşmadığı, ona Kur'an'la birlikte hikmetin de verildiği yönündeki inanç ve beyan görevi çerçevesinde "Gayri Metlûv Vahyin Varlığı Meselesi"ni ele almıştır. Yazar bu inceleme neticesinde söz konusu bilgi kaynağının mevcut olduğu kanısına varmaktadır. Üzerinde durulan bir başka husus da Hz. Peygamber'e verilen ve verilmeyenler gaybî bilgilerle bağlantılı olarak gayr-i metlûv vahyin kapsamıdır. Vahyin, peygamberlerin bilgi kaynakları arasında bulunması bir zorunluluk olmakla birlikte Hz. Muhammed'in hayatının her safhasını ilâhî mesajın yönlendirdiği iddiası, Nebi'yi ve nübüvvet kurumunu doğru anlama noktasında yanlışa sevk edecektir. Nitekim Karacabey peygamberlerin insanlar arasından seçildikleri ve onların bütün özelliklerini taşıdıklarını, bu çerçevede bazı bilgileri de beşer vasfıyla edindiklerini ısrarla vurgula-

maktadır. Yazar buradan da Hz. Peygamber'in sosyolojik problemlere getirdiği çözümlerde, yaptığı tahlillerde, nübüvvet görevini icra ederken insanı tanıma ve ona ulaşma yolunu bulma konularında ve günlük hayata dair rivayetlerde akıl, tefekkür ve tecrübe gibi beşerî bilgi kaynaklarının dikkate alınması gerektiği sonucuna ulaşmaktadır. Konunun devamında da Peygamber'in (a.s.) tıp bilgisinin kaynağı meselesi detaylı ve orijinal bir tasnifle incelenmektedir. Buna göre tıbb-ı nebevî başlığı altında zikredilenlerin ekserisini teşkil eden ve tedaviye yönelik hadisler beşerî, dinin ilgi alanına girenler ise ilâhî kaynaklıdır.

"Ameller niyetlere göredir" hadisinde işaret edildiği üzere insan fiillerini önemli hale getiren, kişiyi ona yönlendiren etkidir. Bundan hareketle yazar son bölümü "Hz. Peygamber'in Davranışlarını Yönlendiren Unsurlar"a ayırarak evrensel nitelik taşıyan fiilî sünnetin niteliklerini belirlemeyi hedeflemiştir. Söz konusu hedef doğrultusunda Hz. Peygamber'in beşeriyetten kaynaklanan zorunlu davranışları ile çevre ve kültürün gerektirdiği hayat tarzının, dinen yasaklanmasının yanı sıra, nübüvvetle ilişkilendirilmemesi gerektiğine işaret edilmiştir. Çünkü bu durum, eserde de zikredildiği gibi, bölgesel, sosyal ve ekonomik şartların değişmesi halinde bazı sıkıntıların doğmasına sebebiyet verecek başka sorumlulukları beraberinde getirir. Bununla birlikte dikkate alınması gereken husus Hz. Peygamber'in fiillerinde ön plana çıkan iradesidir. Nitekim sünnet de zorunlu davranışlarda değil onları yaparken kullanılan irade noktasında söz konusudur. Eserde ayrıca, Hz. Peygamber'in fiillerinin kaynağı olarak nebevî görevlerin sınırları, kapsamı ve muhtevası hakkında bilgi verilmesinin ardından bireysel sorumluluktan doğan davranışlar konusu okuyucunun dikkatine sunulmuştur.

Eserde incelenen konuların kısa bir şekilde özetlendiği ve varılan neticelerin değerlendirildiği sonuç bölümünde son olarak, Hz. Peygamber'in niteliklerini doğru algılamının önemi vurgulanmaktadır. Bu bağlamda Hz. Peygamber'in beşerî ve nebevî özelliklerinin iyi tahlil edilip doğru algılanmasının, bazı râvi ve rivayetler üzerindeki şüpheleri gidermedeki rolüne işaret edilmektedir. Ayrıca sünnet adı altında bazı şeklî unsurlara sarılıp asıl gayenin unutulması ihtimalini ortadan kaldırma hususunda da konunun önemini vurgulamaktadır.

Çalışmada, yer yer aynı cümlede geçen kelime tekrarları okuyucunun dikkatini çekmekle birlikte eserin; akıcı ve anlaşılır dil, sade üslup ve sistematik düşünce ile kaleme alındığı görülmektedir. İslâm'ı doğru algılayıp yaşamada ilk adımın Hz. Peygamber'i iyi tanıyıp anlama olması hasebiyle yapılan çalışma hem çıkış noktası hem de sonuçları açısından önemi haizdir. Bundan dolayı söz konusu bilimsel ürün, alanla ilgilenenler başta olmak üzere herkese tavsiye edilebilir bir nitelik taşımaktadır.

Ayşenur SOYLU

UÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hadis, Nilüfer/BURSA